

Frazeologija v spletni slovenščini

tud drugač se da to povedat

Polona Gantar

**2. poletni raziskovalni tabor
spletne slovenščine za gimnazijce JANES**

Ljubljana, 6. 7. 2016

Kar lahko storiš danes,

Spoznali bomo osnovne pojme, ki se uporabljajo v frazeologiji, različne tipe večbesednih leksikalnih enot in njihove lastnosti. Spoznali bomo kako nam korpusi lahko pomagajo pri preučevanju besedne povezovalnosti in kako se prek frazeologije kažejo značilnosti slovenske družbe

- Kaj je frazeologija
- Kaj so frazeološke enote
- Kako uporabljamo korpuse pri frazeoloških raziskavah
- Kako in zakaj frazeologijo uporabljamo v jeziku

JANES (••)

pametni telefon

IJS

prava
čokolada

Kaj je frazeologija?

gosta megla

topla greda

varnostni trikotnik

frazemi

jabolko od ...

drev esa

kolokacije

naravna jezikovna

raba

jezikovni vzorci

terminologija

sobese

pregovori

dilo...

vrabec

maslo ...

volk iz
gozda ...

kozel

iz

zelja

črna ovca

korpusni viri
in orodja

slovarji, priročniki

ustvarjalnost
drugačnost

Da bi bila naša besedila natančnejša ali bolj živa, besede povezujemo v **besedne zveze**. Nekatero tvorimo sproti, medtem ko pišemo ali govorimo. To so **proste besedne zveze**.

Druge besede uporabljamo vedno v enaki zvezi, zato jih imenujemo **stalne besedne zveze**. Te so dveh vrst. Nekatero uporabljamo v prvotnem pomenu, saj pomenijo enako kot besede, iz katerih so sestavljene (npr. *prometna nesreča*). Pomena drugih pa ne moremo razbrati iz pomena besed iz katerih so sestavljene, saj pomenijo nekaj čisto drugega. Te stalne besedne zveze so uporabljene v prenesenem pomenu in jih imenujemo **frazemi** (npr. *iti na nož, priti na svoj račun*). Uporabljamo jih v vsakodnevni pogovori, pogoste pa so tudi v besedilih novinarjev ali oglasih.

Da bi bila naša besedila natančnejša ali bolj živa, besede povezujemo v **besedne zveze**. Nekateri tvorimo sproti, medtem ko pišemo ali govorimo. To so **proste besedne zveze**.

Druge besede uporabljamo vedno v enaki zvezi, zato jih imenujemo **stalne besedne zveze**. Te so dveh vrst. Nekateri uporabljamo v prvotnem pomenu, saj pomenijo enako kot besede, iz katerih so sestavljene (npr. *prometna nesreča*). Pomena drugih pa ne moremo razbrati iz pomena besed iz katerih so sestavljene, saj pomenijo nekaj čisto drugega. Te stalne besedne zveze so uporabljene v prenesenem pomenu in jih imenujemo **frazemi** (npr. *iti na nož, priti na svoj račun*). Uporabljamo jih v vsakodnevnih pogovorih, pogoste pa so tudi v besedilih novinarjev ali oglasih.

- **ENOTE**

besedne zveze

proste besedne zveze

stalne besedne zveze

frazemi

- **LASTNOSTI**

natančnejše bolj živo izražanje

v prvotnem pomenu

tvorimo sproti

vedno v enaki zvezi

pomenijo nekaj čisto drugega

v prenesenem pomenu

v besedilih novinarjev ali oglasih

Dragi dijaki, lepo pozdravljeni na taboru spletne slovenščine.

Drage dijake, lepo pozdravljenih na tabora spletno slovenščina.

Pečeni dijaki, občutno pozdravljeni na krožniku spletne slovenščine.

BESEDNE ZVEZE

PROSTE BESEDNE ZVEZE

dragi dijaki; malo počakati ...

STALNE BESEDNE ZVEZE

POMENSKO PROZORNE

*lokalne volitve
prometna nesreča*

FRAZEMI (POMENSKO NEPROZORNE)

*metati polena pod noge; kdor drugemu jamo koplje ...*delamo jih sproti ko pišemo in govorimočrna luknja
veliki pokgosta megla
trda temapomenijo čisto nekaj drugega kot
besede, ki jih sestavljajo. So metaforične.njihov pomen lahko razberemo iz pomenov sestavin. Niso metaforične.

Katere od omenjenih besednih zvez preučuje frazeologija?

Ključne lastnosti

- **večbesednost** besedne zveze
- **prostost : ustaljenost** Nekaterе besede uporabljamo vedno v enaki zvezi, zato jih imenujemo stalne besedne zveze za razliko od prostih zvez.
- **pomenska prozornost in neprozornost ter preneseni pomen** Nekaterе besedne zveze uporabljamo v prvotnem pomenu, saj pomenijo enako kot besede, iz katerih so sestavljene, pomena drugih pa ne moremo razbrati iz pomena besed, iz katerih so sestavljene. Stalne besedne zveze so uporabljene v prenesenem pomenu.
- **živost, drugačnost, ekspresivnost** Da bi bila naša besedila natančnejša ali bolj živa, besede povezujemo v besedne zveze.

Vsak začetek je težak

- beseda ali besedna zveza?
- stalna ali spremenljiva besedna zveza?
- pomensko prozorno ali neprozorno?
- preneseni ali dobessedni pomen?

eno- ali večbesednost?

- Alfa romeo
- al dente, at hoc, a priori
- d. o. o., itd., tj.
- omg!
- narodnozabavni, narodno-zabavni, narodno zabavni
- naprimer – na primer; hokus pokus – hokuspokus
- bati se, smejati se, svitati se ... (predati kaj : predati se)
- popihati jo, cukati ga (: cukati ga za rokav)

Leksikalna enota je lahko eno- ali večbesedna. Leksikalno enoto določa dejstvo, da ima samostojni pomen. Ta pomen je lahko predvidljiv iz pomenov sestavin ali pa ne.

Stalnost oblike in pomena:
 posameznih sestavin ni mogoče
 zamenjati z drugimi

imeti trdo **kožo** : *imeti trdo **povrhnjico**
soliti pamet komu : ***poprati** pamet komu
 imeti **mačka** : *imeti **psa**

Pa kaj vam morem, morem nič. Vi ste **stari mački** , jaz ne. ☞ Sam sem mislil, da je
 n pravilno mesto - kjer se to da. Tudi **stari mački** ne moremo novincem nič. To je
 sk Delight, Prospect, Noctiferia (in pa **starih mačkov** kot so Pomaranča, Laibach..),
 tega M. Hladnik, ki je na wikipediji že **star maček** , potolažil, da je to absolutno d
 no res, je pa tudi res, da je Fomalont **stari maček** , če predpostavimo da je Kopejl
 /) pa bom verjetno potreboval pomoč **starih mačkov** . ☞ Toplo vabljen k pisanju, le z
 e prepuščam vam administratorejem, **starim mačkom** na tem področju, za vaše delo s
 zabiš ali narobe narediš, se zgodi tudi **starim mačkom** . ☞ Članek Ohotsko morje sem t
 ko vpraša tudi direktno kakšnega od " **starih mačkov** ", ki so trenutno online :-) ☞ Sez
 je zaradi vandalizma, če pa to naredi **star maček** kot si ti, me pa to malo bolj vrž
 i članka pa napiši, kaj se je dogajalo. **Stari mački** namreč hitro najdemo svoje poj
 starega sodstva in še vedno ga vodijo **stari mački** iz komunizma ☞ Zakone ki sprej
 ☞ Lukav tale J.C. Juncker. Prekaljeni **stari maček** , ni kaj :) ☞ Malo bo: "Ajm sori,
 e in poznejši prevzem stranke s strani **starih mačkov** tipa Gregor Golobič) bi na nasle
 je, ki se ne bi delili na leve in desne, **stari mački** naj takoj izstopijo iz politike . I

ustaljenost?

- **Kurja koža** ol ouver! Rade #Šerbedžija je Zakon!
- Omojboh... 30 sekund #Sanremo2014 pa že **kurja koža**, solzne oči...
- včeraj sem prešlatala celo zimsko kolekcijo. **kurja koža** v trenutku!
- 3cm veliko **kurjo kožo** dobim že pri trailerju, kaj šele bo.
- omg, meni kar **kurja koža** postane, ko vidim ono fotografijo
- bemu sunac, **kurja koža**, pa napete bradavičke:)
- pa ko čuješ zvok od stare impreze ti kr **kurja koža** rata
- Ja, ko si pa avto kaskiral, ti pa niso upoštevali trenutnih popustov... men gre kr **kurja koža** ...
- Ko slišim za besedo strokovnjak, dobim **kurjo kožo**.
- Na čelu države bo Gospod Janez Janša, rdeči tk kr **kurjo kožo** dobite ko ga omenim

■ oblikovne in skladišne spremembe

- Flirtanje je lahko nedolžen klepet, včasih pa postane igra z ognjem.
- *Ne bom dovolil, da spet zaidemo v igračkanje z ognjem.*
- *vseeno ne pozabi biti previden: **z ognjem** se ni dobro igrati!*

? Igrajte se z ognjem!

? kdo se igra z ognjem?

*Ta ogenj je bil igran

star maček ≠ ta maček je star

■ variantnost sestavin

- Nizozemci so pravi trn **v peti** Slovencev.
- Ja res, ful so koristni ... kot trn **v riti** ...
- Me zanima, zakaj jim je ravno Mišič tak trn **v očesu**.

biti komu trn v peti

- To sem **ugotovila** tudi na lastni koži
- Da je celotna indistrija en velik konglomerat sem **izkusil** na lastni koži.
- ker sem to na lastni koži **doživel**
- js sm to vojno **občutu** na lastni koži

doživeti kaj na lastni koži

kdo ne more iz svoje kože

■ vrivanje besed

- Bivši policijski špicelj pač ne more iz **svoje zakompleksane kože**.
- Le kdaj boš stopil iz **svoje egocentrične kože** in nehal kritizirati
- jelen pederčina ne more iz **svoje pijane kože**.

Predvidljiva variantnost

- Čeprav je **stalnost** ena od definicijskih lastnosti stalnih besednih zvez, je **spremenljivost posameznih sestavin** ena od njihovih najbolj tipičnih lastnosti. Stalnost frazeoloških enot je treba obravnavati v smislu **predvidljive variantnosti**, predvidljivost variant pa je mogoče empirično preučevati prav s pomočjo **korpusov**.

pomensko prozorno ali neprozorno?

črn -a -o prid. **1.** *ki je take barve kot oglje ali saje*

črna barva, črna obleka, črne hlače

črn oblak

črni kruh, črna kava, črni čaj

Črno morje, Črna gora, Črni Vrh

črna kronika, črni humor, črni petek

črna gradnja, črno odlagališče

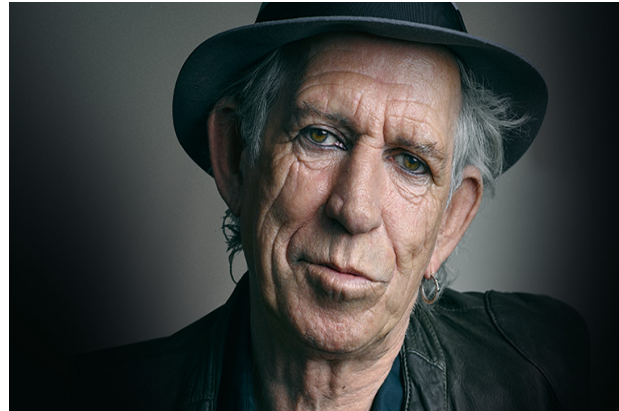
črna vdova

Dobesedni ali preneseni pomen?

črna luknja je v astrofiziki teoretična zgostitev mase, katere težnostno polje je tolikšno, da ubežna hitrost presega hitrost svetlobe. Zato pridevnik »črna«, saj nič, niti svetloba, ne more uiti njeni težnosti. Čeprav je zveza »črna luknja« zelo razširjena, teorija ne govori o kakršnikoli »luknji« v običajnem pomenu besede.

- Večja kot je **črna luknja**, bolj požira vase zvezde tako da jih je vedno manj.
- *Gravitacijski valovi so valovanje v prostoru-času, ki ga povzroči nastanek **črnih lukenj** ali drugih silovitih dogodkov v vesolju.*
- *Že leta 1789 je Laplace na osnovi Newtonove teorije gravitacije napovedal možen obstoj **črnih lukenj**.*
- *Del moje mize je **črna luknja** za SD kartice. Sedaj moram ugotoviti, kateri del mize je to ...*
- *Jap, v **črni luknji** je vse mogoče, tja tud moj denar zgineva :D*
- *... bom rekel, da so ženske torbice kot **črne luknje**. U never know what U'll find..*

- *Rjavec ... hja .. on je **star maček** z vsemi "žaubami" namazan.*
- *Ma ga bodo že zdrmali. Saj so sami **stari mački** na kupu.*
- *Cesta je bila smrt že tolikim mojim mačkam, nazadnje moji Zorici, **najstarejši mački**.*
- *Zanima me, kako naj poteka privajanje, da ne bo s strani **starejšega mačka** prišlo do markiranja.*

Tud drugač se da to povedat ...

Iz tega ne more nastati nič dobrega, kajti zaradi **umiritve razmer** raje **prikrijejo dejstva**. In v celi državi ni »pogumnega **politika**«, ki bi dovolj **odločno** problematiziral takšno početje. To je posmeh vsem, ki so zaradi vladnih ukrepov prisiljeni **povsod** varčevati. Tudi sindikati in upokojenci **nočejo priznati resnice**, ne vidijo **daljnosežnosti problema**. Njihova **zmaga bo imela negativne posledice** za celotno Slovenijo. Skoraj neopazno je bil odstavljen prvi nadzornik HSE, eden redkih, ki **je upal opozoriti na nepravilnosti**.

Iz tega ne more nastati nič dobrega, kajti zaradi **umiritve razmer** raje **prikrijejo dejstva**.

In v celi državi ni »pogumnega **politika**«, ki bi dovolj **odločno** problematiziral takšno početje.

To je posmeh vsem, ki so zaradi vladnih ukrepov prisiljeni **povsod** varčevati.

Tudi sindikati in upokojenci **nočejo priznati resnice**, ne vidijo **dalnosežnosti problema**.

Njihova **zmaga bo imela negativne posledice** za celotno Slovenijo.

Skoraj neopazno je bil odstavljen prvi nadzornik HSE, eden redkih, ki **je upal opozoriti na nepravilnosti**.

Iz tega ne more nastati nič dobrega, kajti zaradi **ljubega miru** raje **pometejo smeti pod preprogo**.

In v celi državi ni »politika **z jajci**«, ki bi **udaril po mizi** in problematiziral takšno početje.

To je posmeh vsem, ki so zaradi vladnih ukrepov prisiljeni varčevati **na vsakem koraku**.

Tudi sindikati in upokojenci **tiščijo glavo v pesek**, ne vidijo dlje **od svojega nosu**.

Ta zmaga bo Pirova, poražena pa bo cela Slovenija.

Skoraj neopazno je bil odstavljen prvi nadzornik HSE, eden redkih, ki je **dregnil v sršenje gnezdo**.

- Članek Alenke Puhar v Časniku. Vreden branja. Ob ognju iz polen,
vrženih pod noge.
- Sem nad princem obupala pa zdej konja čakam.
- samo pazi, da ne narediš iz vina vodo.
- E, v tem tiču grmi zajec.
- Ni vse zlato, kar se Janezek nauči.
- Ljudje z dlako na jeziku, so srečnejši.
- Volk dlako menja, Erjavc pač ne.

FRAZEOLOGIJA IN KORPUSNE RAZISKAVE

- odkrivanje **pogostih in tipičnih besednih sopojavitov** s pomočjo
 - **korpusov** (elektronskih besedilnih zbirk) in
 - **računalniških orodij**
 - statistični izračuni besedne povezovalnosti
 - n-grami
 - **kolokacije**
 - **stavčni vzorci**

bi-grami

se je
da je
ki je
pa je
ki so
da bi
je bil
je v
da se
naj bi

tri-grami

ki ga je
ki se je
pa se je
da bi se
da se je
ki jih je
se je v
ki jaj bi
ki jo je
ki je v

štiri-grami

za okolje in prostor
ne glede na to
glede na to da
je v tem da
na to da je
po drugi strani pa
res pa je da
število izvajalcev
število udeležencev
pa naj bi se

BESEDNE ZVEZE

PROSTE BESEDNE ZVEZE

dragi dijaki; malo počakati ...

STALNE BESEDNE ZVEZE

POMENSKO PROZORNE

*lokalne volitve
prometna nesreča*

FRAZEMI (POMENSKO NEPROZORNE)

*metati polena pod noge; kdor drugemu jamo koplje ...*delamo jih sproti ko pišemo in govorimočrna luknja
veliki pokgosta megla
trda temapomenijo čisto nekaj drugega kot besede, ki jih sestavljajo. So metaforične.njihov pomen lahko razberemo iz pomenov sestavin. Niso metaforične.

- Kaj pa tipične sopojavačitve besed, ki nimajo samostojnega pomena? (vzorci, n-grami, kolokacije)
- Kaj pa besede s samostojnim pomenom, nastale po metaforični poti, ki niso frazeološke ampak terminološke (*črna luknja, veliki pok, pametni telefon ...*)

BESEDNE ZVEZE

proste neleksikalizirane*

stavčni vzorci

SBZ1 vzeti SBZ3 SBZ4 iz SBZ2
kdo vzame komu kaj iz česa
Kdo vzame komu kaj od kod

kolokacije

trda tema
gosta megla

stalne zveze leksikalizirane enote*

stalne besedne zveze

črna luknja
pametni telefon
veliki pok

frazeološke enote

delati iz muhe slona
pustiti koga na cedilu

***Leksikalna enota** je lahko eno- ali večbesedna. Določa jo dejstvo, da ima samostojni pomen. Ta pomen je lahko predvidljiv iz pomenov sestavin ali pa ne.

Pri njih je pomlad in že **cvetijo** zvončki in trobentice.

A poljub je poljub. Od tega se **cveti**.

V politiki in gospodarstvu **cveti** korupcija.

Stavčni vzorci so ustaljeni (predvidljivi) vzorci, ki jih sestavlja **beseda** in predvidljivi elementi v njenem besedilnem okolju, ki so potrebni za to, da se „sproži“ določen pomen te besede.

CVETETI

‘poganjati cvetove’

kaj cveti roža, rožica, vijolica ...

kako/kdaj/kje cveti bogato, bujno, obilno; poleti, zgodaj, na vrtu

‘prinašati dobiček’

kaj cveti posel, trgovina, turizem

kaj cveti komu

‘izgledati zadovoljen in zdrav’

kdo cveti (od česa)

sreča, zadovoljstvo

kdo cveti (zaradi česa)

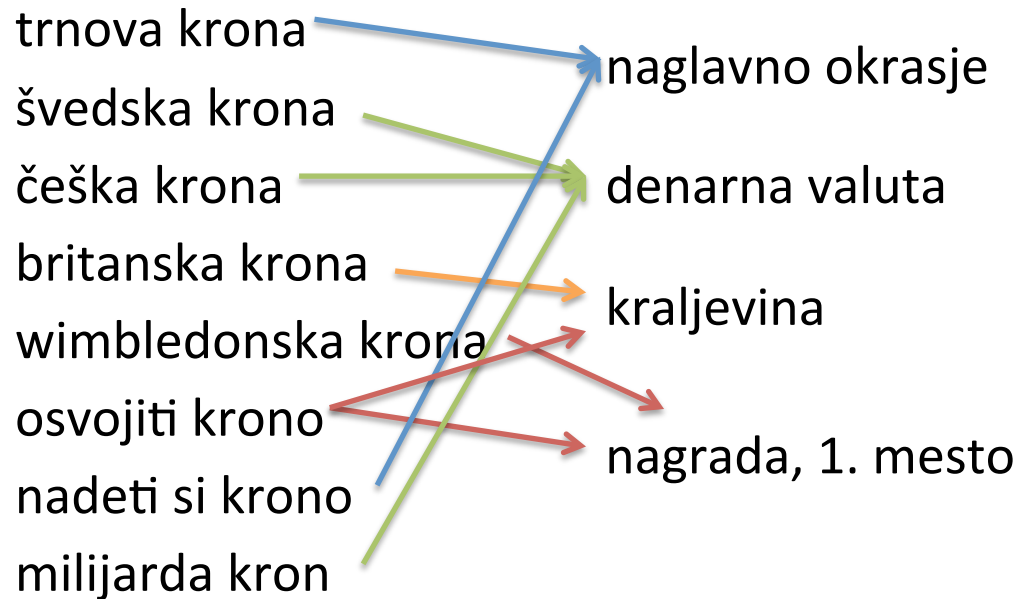
„you shall know a word by the company it keeps“

(Firth, J. R. 1957)

povej mi s kom se družiš in povem ti ... **kaj pomeniš**

Kolokacije besede *krona*

Pomeni besede *krona*

Kolokacije

Kolokacije so zveze besed, ki se v jeziku **pogosto pojavljajo skupaj**.

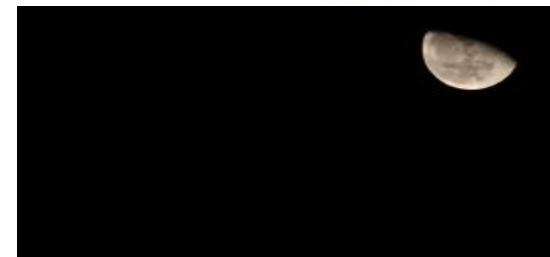
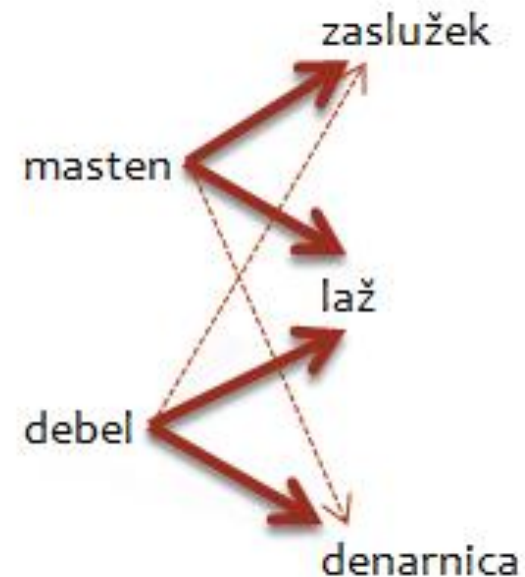
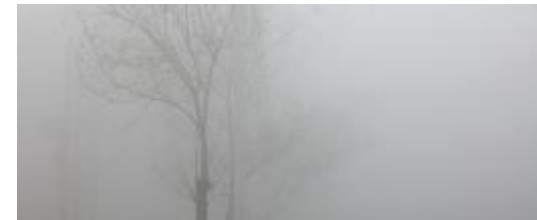
Pogostost sopojavljanja in trdnost zveze je mogoče **izračunati**.

S kolokacijami se v jeziku izražamo **naravno** – to je značilno predvsem za **materne govorce**.

Kolokacije so zato pomembne pri **učenju tujega jezika**.

Kolokacije so zato tudi pomembna sestavina **slovarjev** in **jezikovnih priročnikov**.

<http://www.igra-besed.si/>

„večbesedne besede“

Stalne besedne zveze se obnašajo kot **besede**, le da so sestavljene iz **več besed**, npr. *spalna srajca*. Materni govorci jih zato včasih **težko prepoznamo**.

Njihovega **pomena kot celote** ni mogoče vedno izpeljati iz **vsote pomenov** njegovih sestavin. Včasih se približujejo kolokacijam, včasih pa so blizu FE.

Pogosto nimajo **neposrednega prevoda** v tuj jezik, ali pa v tujem jeziku njihova zgradba **ni večbesedna**.

Njihov pomen je zato treba opisati v **slovarju**.

stara mama =
grandmother

prava čokolada = cooking
chocolate

SLO	CZ	DE	ANG
čez čas/ sčasoma	po čase/ začas	im Laufe der Zeit/ über die Zeit	in time
v hipu/ kot bi trenil/ takoj	na první pohled	im Überblick	in (less than) no time
skrajni čas	nejvyšší čas/ načase	höchste Zeit	high time/ about time

„večbesedne besede“

Stalne besedne zveze se obnašajo kot **besede**, le da so sestavljene iz **več besed**, npr. *bančni avtomat*.

Njihovega **pomena kot celote** ni mogoče vedno izpeljati iz **vsote pomenov** njegovih sestavin.

Stalne besedne zveze navadno **nimajo metaforičnega pomena** – to jih ločuje od frazeoloških enot – lahko pa nastanejo po metaforični poti, npr. *črna luknja*

Zaradi svojega **terminološkega pomena** so navadno izključene iz frazeologije, hkrati pa so v jeziku zelo pogoste, saj se **nova predmetnost** pogosteje opisuje z besednimi zvezami kot besedami.

+

črna vdova

topla greda

prepovedani
položaj

pametni telefon

„drugačnost za vsako ceno“

Katera beseda?

piš me v uh

Katera besedna oblika, vrsta?

žebljica, glavica, bes, plentaj,

Slovnična pravilnost?

odpreti na stežaj - stežaj? *priti na kant* - kant?

Pomenska nepričakovanost

briti (se) norca iz koga – briti se/briti si noge/
briti komu dlake/glavo

Opuščanje besed (elipsa)

*vlačiti koga po zobeh; nositi srce na dlani; pustiti
koga na cedilu; delati iz muhe slona
imeti besedo na koncu jezika*

Ti meni, jaz tebi.

Frazeološke enote

ekspresivnost, drugačnost, opaznost = USTVARJALNOST!

FE so ustaljene metafore, ekspresivni izrazi, zato se z njimi **celotna jezikovna skupnost** izraža **metaforično**.

Njihova raba zato odraža **splošno človeške lastnosti**, pa tudi prepoznavne **družbene pojave** in **narodove značilnosti**.

Pogosto so prav zaradi ekspresivnega naboja povod za ustvarjalno in **duhovito rabo**.

six pack

one pack = [uampek]

spraviti v red – urediti
mazati si roke z (drekom) – ukvarjati se z neprijetnimi ali kaznivimi stvarmi

biti krvav pod kožo
naj sosedu krava crkne
kdor ne skače ni Slovenc

kdor drugemu jamljo koplje ...

... ziher ni sebičen

ljubi svojega bližnjega ...

... samo pazi, da te ne dobijo

zrno do zrna ... gluten

kamen na kamen ... nepremičninski davek

Kdor visoko leta ... je Peter Prevc

FRAZEOLOGIJA V SPLETNI SLOVENŠČINI

Frazeologija v družbi z jezikom

brezposelni ...

in upokojenci
diplomanti
samohranilka
mladi
prejemniki socialne pomoči

oseba
in iskalci prve zaposlitve
mladi
invalid
in upokojenci

... moški

odrasel
poročen
samski
pravi
mlad

poročen
sanjski
samski
mlad
čeden

... ženska

samska
mlada
sanjska
odrasla
sodobna

mlada
samska
sanjska
moški in ženska
lepa

... politik

skorumpiran
koruptiven
vrl
obsojen
nesposoben

vodilen
vrl
opozicijski
vpliven
srbski

neg.

poz.

poz.

poz.

JANES

KRES

tipično slovensko ...

Kdo je tipičen slovenski

Kaj je tipično slovensko

tpična slovenska

družina
folklora
fora
zgodba

tpična slovenska

fovšija
mentaliteta
razmišljanje

NEGATIVNO

tpičen slovenski

film
volilec
voznik

KRES

tpična slovenska

jed
vas

NEVTRALNO

pokrajina

@DijaškiTaborJanes16 ***hvala*** vam. Carji ste :-)

<http://www.igra-besed.si/>